

Соколёнок

3/2016

май - июнь

Лачын

ДАГЪЫСТАН РЕСПУБЛИКІАЙН КЪОНИ ВУЗЕЕ СА ЙАІХХЪЕ КЪЕККАН УШАХАРШЫН ЖУРНАЛ

1 июнь - ушахар гыивааджен
йыгъ вод

1 ИЮНЬ - УШАХАР ГЫВААДЖЕН ЙЫГЪ ВОД.

Йишын усахар – планетин геледжагъ вод. Къийна шы усахар гьидвааджее, къийхъа йишын планет инсанар дена ах-вас. Дюн`ейни гьар сурак`, гьар йыгъыл` аазырбышка усах хъекIа: сассабы мыс-сынчыхъа гьабатIа, сассабы машынек` авуб аахва, сассабы гул`лейлхъа туш хъабайле, сассабыб инсанийваала ааг-вал` гьавъийнбыше бомбайк` авхъа гьоо-ле. Гунагъ дешын усахар гьабтIий – энке хаIбна бынагъ вобна. Дюн`йел гьин меен усах хъекIа къаджы, ахыр дюн`ейни едяаршын нумаайендебы са джигеехъа сабы усахар гьивааджен йыгъ таIъин гьаъасди къараареехъа хъабайле.

Ман йыгъ 1949-гъэсди сен Парисил, хъунашщершини бейналхалкъ демок-ратик федерацийейни конгресни къа-раарыка сана къабылхъа, ва цIетда 1950-гъэсди сен байрам гьаъы.

Усахар гьивааджен йыгъ гьар сен-ни июни 1-чил байрам гьаъа.

Анджах сенее са йыгъыл` байрам гьаъийка сана шассе меб усахар къорамыш гьааъас вааIхаIс деш. Усахаршыс цIепба едий дек` вуккан. Йишди оIлкайл едеейи дек`кее дагъавъийн, усахааршыни хайбышее гудмишоохъен нимеенхъееб усахар воб. Сасса усахаарыб гёотава, едее, дек`кее илэгъава джоле гьеебхы, махъа хъабайле.

АIзизин едяар, дек`къар! АIджыIзын, гунагъ дешын усахар мерункъуни хылелхъа хъу-мооле. Усахаар-шыни хааъад, нени джад гьран-ни падаркIайн, усахын йикI` а ч м ы ш а т а с деш. ЙикI`ел ах-хъе, усахни мее энке гьранна падаркIа едий дек` вобумбы.

Албумла Даганов

Дурнабы

Хайбышеехъа аххы акъва,
Геер ил`яккы дурнабышхъа,
Сесбышылхъа кыра гьуву,
Анджах вуччуд деш къанмышхъа.

Дурнабы, дурнабы! Цувул` хъады,
Багъ, чолбыше гитту акъва.
Багъчебышын тетгъы кечу,
Гъарыб-гъарыб шунад гьекIва.

Ахыр дешди океане,
Туфанеена далгъа хьинне,
Няхъана ааI йизын йыгъбы?
Эгъе закIле шу, дурнабы.
ШокIле къаджес югда манбы.

Шохъа дешуд не хав, маIкан,
Сергъадбышыл` оогъа айкIан.
Дюн`йе саъы хьыт`хъалеехъа,
Гъайын Чийе вушда Ватан.
Къыйхъе оогъа вушун сесбы:
«Ца ыIхмийхаI дюн`йейс, инсан!»

Абдурагым Гуджоона? Дадашев

Дюн`йе, дешуб ваке хьугьоочле вуклул`.
Закле эгье, вассе гьаьан гьуджоона?
Кьаш хьобку хьаьаава, алхьабачче ул`,
Мани саягьука хьаьан гьуджоона?

Кьыдидим вод кьылилхьа кьарышмыш гьаьа,
Юхьханыд цувьлилхьа алышмыш гьаьа,
Инсан писди йыгьыл` барышмыш гьаьа,
Бес югни йыгьбышыл` гьаьан гьуджоона?

Эгье вассе закле гьуджоона ман сир?
Няа ворна падишагь, ворна кьул, есир?
Шавунна ман гьунар, шавунна тахсир?
Гьу гьаьан гьуджоона, дяьан гьуджоона?

Зы эйгье ихтилет мерди – мердена,
Деш вор вассе саджар клерчу гардана,
Са йыгь хьалес зынар ахвас гьаил дена,
Бес хадни фыкыреехьа саьан гьуджоона?

КЪАРИЙ,

АККА

ХЪЫГЪРЪЭ!

Огее базарын йыгъ – байрам,
Къил`дирхъу, някIбы къедже.
Алебчесди меega хаIм,
Къарее кар хъойхъар, хъедже.

Аккас мык хъиннеен цувыл`,
Гъиджоойи гъаъасын гъеъэ.
Къоджейна къарийл` воб ул`:
– Къарий акка къыгъеъэ.

– Деш къыгъаъа, – эйгъе, –къодже,
Илмешце гъу йизын джан.
Хъидяъы джад ахведжен,
Ыкканхъее ваIш сена ман.

Чичилхъа гъааъа наIра,
Гъинбышхъа ээхъе гъыIдджаIт.
Къоджейна къабтIы чараа,
Гийхъе гъинаIхдуIн шартI:

– Къарий, дора чIаIвувхъес,
Миз гъидявъу гивъарас.
Ненкъвее оIгее гъаъээ сес,
Акка манкъвее къыгъаъас.

СаIгаIт аакIан, са мебнаб,
Динмиш ээхъе деш ненар.
КаIбхъыI пешт, мыссанмы джаб,
Нафт къатIу, авху фанар.

Ачухда хаван акка,
ХаIм гъибхъыр воб суралхъа.
КъоIйре мигъман илякка,
Къаанче мичIахни хаахъа.

– Хаа вушубына воб шохъа?
Гъаагве къавджес, сес хъеле.
Миз дешда къаIсынбышхъа,
Хъян аххъийн хъинне гIале.

АлятаIа мигъманарше
Гыней – хъеджуйн пештал`.
Гомба, къавурма къушейн,
Меб къарийхъа миз дешда.

Авайки къоджейн тютин,
ЦыцIаъас хаIдын иштагъ.
Пийвайид илэгъа джун,
Къоджейхъа миз дешда.

АлятаIуйн меен кар ана,
Къахъа хъигъеобчIы гъинбы.
Эйгъен аIлгъааIнчегъана:
– УIчуIб дешдахан гомба.

Къарий гъаIсилеexъе эгъес:
– Шу кIыл`да гъорбы гъеъэ!
Хошцеенче къоджейн сес:
– Къарий, акка къыгъеъэ!

ХЪУРБАН ОМАХАНОВ

КЪИТ/МИР

Са ду дешди олкайл' воохье, дёохье хьебыре дост: Агьмад, Магьаиммад, Умапр ешемишоохье. Манбышын едярий декьяр чакба джаб рагьмагтыхъа абкын, етимба авху. Манчыхъа гора манбышыхъаб даватбы гъаьсын ва истагъар табалааъасын инсанар вухъа деш.

Умапрее гъамбаше эйгенний ки: «Шахъаб хьунашцеер девхъай белки югвализмы водун, няъас увгъее хьунашцейхъаб хъигъна хаахъа къитмирийвалла абаалена ки». Махуб хьебыре дост сана-санбышаанкъагъа гъавайкдан доламмышоохье вухъа. Ненкъухъады камын, кесирын, шениса достарше кумаг гъеле ыхъа. Са йыгъыл` Умапрее достаршыкде эйгье: «Агар зы даватбы гъеъээ, йизда хьунашце къитмир йихъее, чалышмышувхъе вушди суфранылхъа гихъес хъийккынийн кар дигуленда гъадгъвас.

Къыдидим достарше хивее къайгъе ыхъа, юххъан варрыбышын давара ухъийхъанас сувабышди къаджалбышылхъаний авайкдан.

Са йыгъыл' Магьаиммад джун ишихъар хъигъна дагъайбни хивеехъа гъайкдан. Мани хивеебын инсанар джони мизени легъджейл йишонааъанбы вухъа. Агьмадий Умапр алибни хивеехъа иш гъааъас гъавайкдан. Мана кыл'на хив вухъа. Мани хивынбы медни легъджейл йишонааъанбы вухъа. Манчыхъа гора манбышыкде мани хивни инсанаршына миз дагъамба къанмышоохье вухъа.

Аллагъни элчее мизяр биталаъанкъагъа, мани хивеехъа энке ахырее гырхыыл'. Манкъуни хурджунее са къитмираршына миз авху вухъа,

манаб мани хивынбышыс гъууу.

Магьаиммадее дагъайбни хивее пешекарийвалла гъавъу хъоонкъагъа, къазынджына къоoble машукI хойна абы. Агьмадее алибни хивеечче къазынджына са машукI хойна абы. Умапрыс ийесее къазынджыни джигее истагъна йиш гъийву. Умапрее даватбы гъагийле хъийгъа, хьунашцейка йикгеечче йишонааъасда мумкум вухъа деш. Манкъуни фыкырее са карыхъа, агар маинкъыс миз къанмыш дёохъехъее, хылепбышка, улепбышка къанмышееъэс.

Абее езнейий йиш хивеехъа отирааъаинкъагъа, джени адамиyle дигуленба сура машукI хойнаий са чапба къуруни чурийн пайыс гийхъе. Агьмадыкде ман кар къаджы, Магьаиммадыкда мигъманыйвал`ыс Умапрааинкъагъа гъавайкдан. Хаахъа иккебчымее, мигъманархалчейлхъа гивъарааъа. Тезе сосее гъихъа суфра гядачче. Июттукан чей хъадайле. Гооне мед-мед чейикван истакданбы тезелемишаъа. Умапрее айгъамыкда къуруни чуруныкван каргъадалийн гогамар гъеъэва хьунашцейкде эйгье. Хьунашце къидийхъийнчил гъадчу, мед суфранылхъа чей хъадайле.

Агьмадий Магьаиммад мигъманыйвалиле разийба авхуйнбы хьинне, хаани ийессибышка саламаттамышувхъа хъигъеебачде. Анджах манбы хаахъа алгъааис телесемишивхъа деш. Манбы хавни йыкъагъа дигулёохъе, гозетяъа гъуджоойи хъийгъа ихъес. Манбышыкде къедже, Умапрее гъуджонбы хылепбышка хьунашцейкде эйгье вод, амма хьунашце ашкъни мизелхъа илгъейчу. Умапрыке достар

кѐлибхын, хьунашцейни алшкылка
гьинкъвеекьитѐмирийвалла алябатѐа.
Хьунашцее кьурун чуру сакланеехъа
дигуляъанкьаѐ, адамее манчылхъа
куклак алядчу. Мыкѐейид кьаркьв-
ни джибеехъа гийхье. Алгмаѐдеейи
Маѐгьаѐммаѐдее гозетяъа гьинбы
никѐеехъа алгьааѐс. Адамийи хьу-
нашце никѐеехъа абкѐын мее, достар
дигуленба хаахъа эбчѐы, кьаркьвни
джибеенче мыкѐей аляатѐу, сакланын
куклак ачмышаъы, манчеенче кьу-

рун чуру алхъеччу, аляатѐу гьеебхы
авайкѐан.

Гьийдни сенбышее гьамбазар
зараба-зараба охьанас-илѐгьас
былахысхъаний савайленбы.
Маѐгьаѐммаѐдее Алгьмаѐдыкѐле эй-
гье: «Гьоора гьу былахысхъа, ма-
аъаб уджагъ хьеегье. Зы хаахъа
хоѐйлхъайикѐлумкѐлумылхъаыѐххъаѐ.
Захъаб хааъаб хоѐ халпбаѐ вобна».

Мани вахтал' Уѐмаѐр ѐнякѐыке
уянмышехье. Фьыкьреехъа хъай-

ле вуджее достаршыкІле даватбы гъаъассе гыхъа увгыйн джуваббы. СакІанысхъа телесюгра делес хъехъе, иляккана куклак ачмышаты, чуру хъоІхъу вод. МанкъукІле гыІссаІгаІт ацІахъайн шавна мана иш вухъай ва манбы няаъаб гивъур вухъай. Гъаманче джар зулмат хъиннеени хаІмде УІмаІр айкІан былахысхъа. Мааъар МаІгъаІммаІд хъызахха. Гъинкъвее АІгъмаІдни сесеква эйгъе: «Засхъа чуру хъале, къевуб кІебчес кІелибхын. Гъу гъуура бухарайке авхъа цІа гъеле. Заке ман гъаъас аІхаІ дешуд.

Былахыснее гъорбы ашкарехъе. Гъаманче къелбы алятІу АІгмаІд хъоркура джытІани йаІххъыІн УІмаІрааІнкъаІ айкІан. ВукІлелхъа едаршын шал хъинне джилиткІа аледчу, гъина вуттук' авур УІмаІр гозетяъа дигулехъе. Мана хъары мее, АІгъмаІд едаршыни сесека хъунашщейни легъджейл йишонаъа.

– Огъ хунашще, нимеега югда ыхъайн гъу зы гозет' гъаъий. Йеера кІумкІумеехъа гъайын чуру кІедче. Ман хъодхъур охъанас. Дешхъее меб мигъманыйвал`ыс АІгъмаІдий МаІгъаІммаІд аблес, – УІмарее эйгъе.

Мани хаІмде УІмаІрна вухъун вукІар гибгъыл. Гъина къадайхъван къелини йаІххъыІс. УІмаІрее джуна иш гъавъу хъарыйле хъийгъа иляккана – хунашще кІурх гъааъа никІее вор, быхара хъавгъу дешуб, кІумкІумыб тахчейлюб. УІмаІр мер достар тІабалааъас былахысахъа айкІан. Анджах манбы мааъаб идяаке. Иляккана, някъвбышыс делес уджагъуб гёбхъан. Дигуленра делес хъыхъа, далылхъа къаркъвий, папах алебчы, са някъвнени йыІкъаІле къалхмышаты, къаІсди сесеква эйгъе: «ГІаликва июттуд, авгъуб оохъан. Някъвбышыл' хаІмде кар садджу бынагъбынанбыше ойхъан». АІгъмаІдий МаІгъаІммаІд хъаІбкъыІн гъебаха. УІмаІрее чуру кІумкІумееенче алхъишщу хаахъа айкІан.

Хаахъа хъары, иляккы, джуна хъунашщейхъайтасдикъхъайлехъийгъа эйгъе: «Магъ, хъохъре пет'хъес мее чуру. Быхарайлхъа йизди кІане гихъе, дешхъее меб шы алдамышааъасынбы». Чуру хъойхъар, хъунашщее гогамар гъайтар. УІмаІр орзул' никІеехъа айкІан. КъуІмааІл`ын бошще хъейты, хъунашщер никІеехъа аеекІан.

Някъвбышыле хъабы АІгъмаІдий МаІгъаІммаІд УІмаІрани дахалхъа илхъеебачІе, къедже, кІумкІумее чуру вод хъойхъар. Дигуленба гебчІы, чуру кІумкІумееенче алхъадчу, меб дахалхъа илхъеебачІе. Гъуджоойий ихъес гозетяъа гивийъар.

МаІгъаІллее суІнна дадал гъоокІа гибгъыл. Хъунашще манчыни сеселхъа никІыке сыгъееца. Къедже, гъала кІумкІумеехъа хъохъарас гогамар кІяты дешуд. Манбы кІяъа кІумкІумеехъа. Манбы хъойхъар гидгъыл мее, адамый оза хъаъа. Джамеехъа хинкІалбы алхъаъа. КІумкІумеехъа кавкур кІебчы, аливкІарааъа. Манчеехъа чуру хъидяйле. Къаѳе вукІлелхъа гозет' гъидяаъани джигеенче къоъоохъанаки. Чуру мед адкІынийн.

УІмаІр къанмышехъе, мер вудж достарше алдамышаты ыхъай. Мани дагъамни хаІмынмедгыргынкарчини джигайлхъа сакІалаъийн. АІшкъыІн гъавас мыкІа хъаъийн. Джанеена хъаІл абкІын, къитІмирийвалла йикІеенче абкІынна. АІхъаІна гъаъа къыІтеехъа хъигъечІу эйгъе:

– Гъэй, АІгъмаІд, МаІгъаІммаІд нявхъа шу? Хаахъа ээбчІе. Гогамарше шуйий чуру гозетяаъа вобунбы».

Манбыше хинкІалбы одхъананкъаІ, зынар оохъа хъары. Югра гач хъинне зынар хъыхъана. Югун, болда чуруныкан гогамарайий. Мерункъун кар охъанас гъамбаше гъавасыка вод ээхъе. Гъар инсаныхъаб джуна къисмат вобна. Гъар инсанеыйд джунни къисматеедынохъанас. КъитІмирийвал`ын варры гъаъас деш.

Дабез Шавкату

Хьодъэсди синифрее хьадагхьални хьони ушахна гаф

Зы батрайн хайбы аляъас,
Тагъбы накъышбы чис гъаъас.
Джифтын акка, къулъбы гъаъас,
Ацлахье шокле, гъамбазар.

Зй геоб уфтанна иш гъааъас,
Габабы, паласбы хъехас.
Джурайн, джурайн накъыш гъаъас,
Ацлахье шокле, гъамбазар.

Зы шос дерзийваала гъааъас,
Модеедын палтарбы ийхъвас.
Ман санаъат къабылхъа зас,
Ацлахье шокле, гъамбазар.

Зы къалайчийваала гъааъас,
Къаббы, нукIра хьинне хъаъас.
КIапбагъбы пылын гяцIаъас,
Ацлахье шокле, гъамбазар.

Югна забит ихъес заке,
Къорамыш гъааъас писинкъуке,
Йишда Ватан душманыке,
Ацлахье шокле, гъамбазар.

ЙИЗДА СУВАГЫЛ`

Сувани йыкьале верыгь уIвхаIссе
НикIеенче сугьооца йизда Сувагыл`.
Адамеер авайкIан ишихъаб хъигьна,
Едаар, ичеер воохье йишди былахыл`.

ХъадийнкъаI юххъанбы, хъадийнкъаI мед кьыIл,
ТетI-тIелейни аIрее ийгвал` вод хайбы.
Анджах инсаныхъа гьиня диндж дешын,
КIягъэыйд оогъанче верыгьен цIабы.

ГьаIйыф чишее кьыIдим, ишбы дешданкъаI,
Гьаъа шы хинкIалбы, гьаъа гьынкIылеер.
Чихенбы гивадхын хъуркеке алла,
Абле Сувагыл`хъа гимбышыс, йыхъеер.

Санкъуни аккалхъа мигьманар абее,
Гьаззирба коксеенче йикI хъодху гиххъес.
Белкед уIлджуIмбына джукIле кьидеджуйн,
Мигьман арийнкъаI ман суфраныл` ихъес.

Гьиняадын даватбы гьакIенийн байрам,
Сел хьинне хъадайле эрекий, чакыр.
Кьом-кьомас гимийгъар сувагылийка,
Одхьун-иледгъийхъа деш джуни ахыр.

Санкъуни кал`лейлхъа са баляа хъабее,
Гьодакк гьргынкъевее кумаг гьаъас хыл`.
Дюн`йейле ценнагъра инсан аркIынее,
Гьргына хивуна ясеехъа гьирхьыл`.

КIыреехъа хъадийнкъаI гъар кул`фатын сес,
Шадехье, хивыхъа геледжагъ водва.
Дестебы кьаджийнкъаI мактабеехъа ааIн,
Шадвал`ын йикI`ел оо илэозар сува.

Вахт вобний, зы йыгъни кьелбышее гигур,
Ахтыни боюлхъа гьодаккенний хыл`.
Таалейни хаIнейлхъа алхышбы гьаъа,
Йыгъни кьелбышееенче кал`лейлхъа гьирхьыл`.

Гъу йизда ваз, верыгь, гъу йизда хаIне,
Йыгъни ишыгъее, нурее ачыхба лига.
Зы вахъа иляккы хааIхъаI илхъечIу,
Вале оони къатее, деш захъа джига.

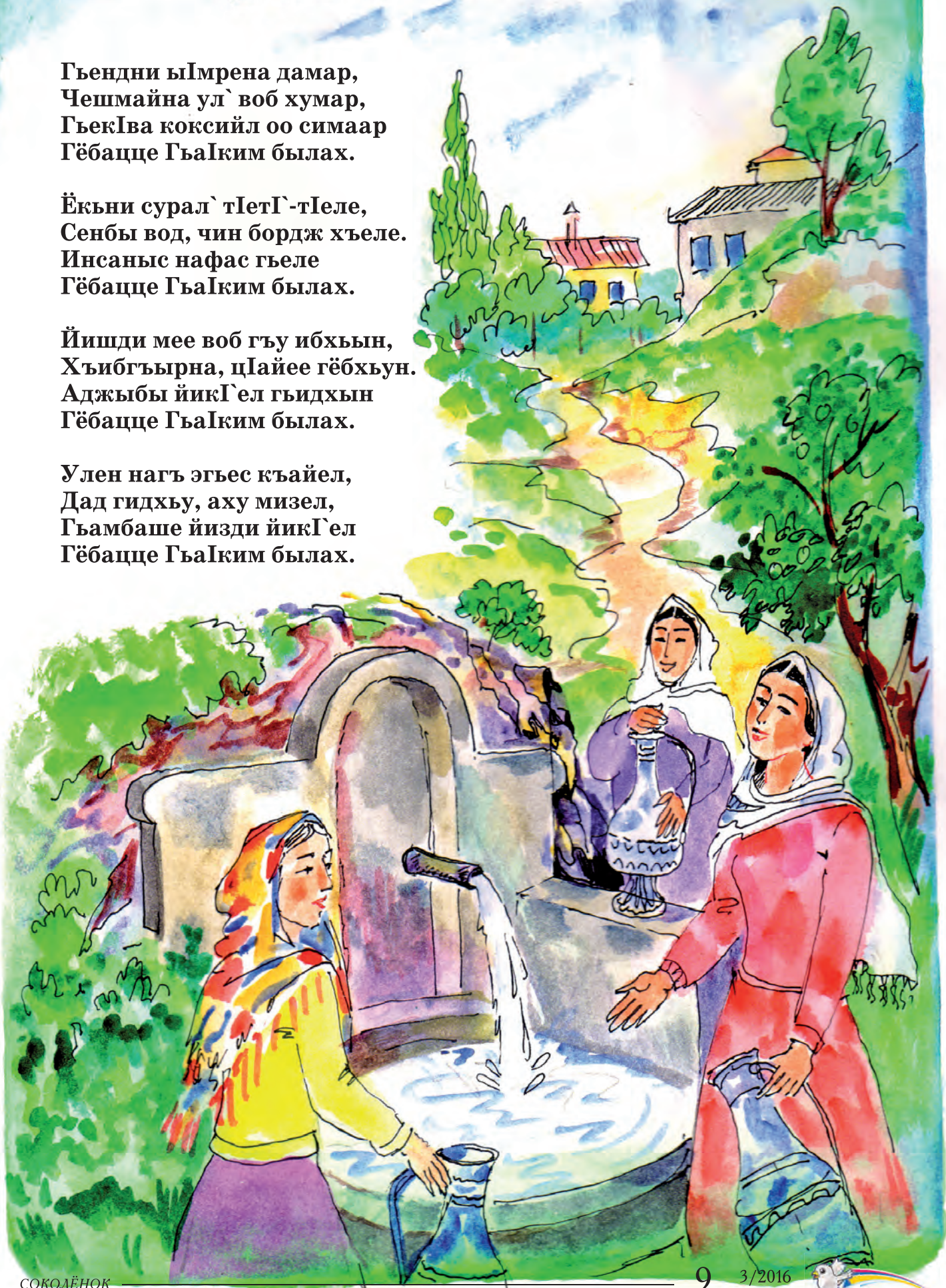
ГЪАККИМ БЫЛАХ

Гьендни ыІмрена дaмap,
Чешмайна ул` воб хумар,
ГьекІва коксийл оо симаар
Гёбацце ГъаКким былах.

Ёкьни сурал` тІетГ-тІеле,
Сенбы вод, чин бордж хъеле.
Инсаныс нафас гъеле
Гёбацце ГъаКким былах.

Йишди мее воб гъу ибхьын,
Хъибгъырна, цІайее гёбхьун.
Аджыбы йикГел гьидхын
Гёбацце ГъаКким былах.

Улен нагъ эгъес къайел,
Дад гьидхъу, аху мизел,
Гъамбаше йизди йикГел
Гёбацце ГъаКким былах.

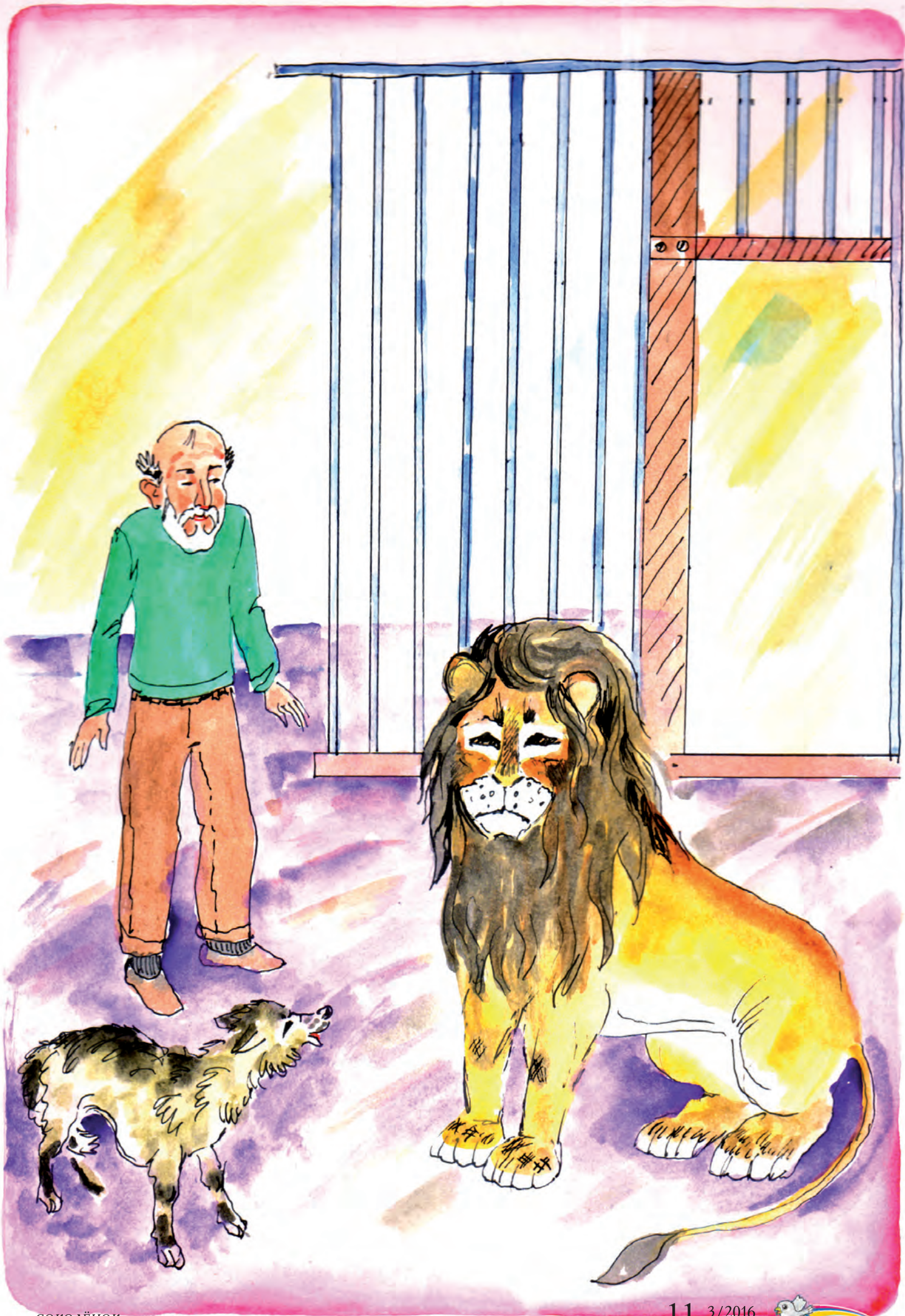
Са кьаӀсинкьунайи чакьална хабар

Йыгъбышди са йыгъыл` са ада-мий йаӀхъаӀнче аӀлгъаӀ ыхъа, са-йыб гьинкьуна ул` хъабына са гафа-сылхъа. Маа са халдын шир гиъур ыхъа. Ман аххъыйи авчеерше. Ши-рын кьаӀсинкьукӀле эйгьен: Ай дайий вакӀле зы къедже дише, зы хьинехъа гӀдхъан вод. Зы гьайненче къавукке, гьабкӀын са дамдже хьинене илӀоб-гъу хъаваалесда. КьаӀсинкьвее эй-гьен: « Деш зы валхъа инаммыше-хъе, гъу зы охъанасда». Амма ширын джаваб хъелен: «Деъэш джан дост зы маӀхуӀдын кар гъаъас деш, зы са джамдже хьинена илӀобгъу хъа-ваалесда». Инанмышехъена кьаӀсда гьинчилхъа. Акка ачмышаъы мее, шир къобкӀул кьаӀсинкьукӀле эйгьен: «Церра зы гъу охъанас, гоонед оохъа хъян илӀгъас». КьаӀсда хъаӀркьыӀн ранг джад айкӀанан, экӀда ширикӀле эйгьен: «Яваш гъу телесемиш моохъе зы охъанас. Дора цӀетда шы йыхъ-ни шагъадаршике хъидгӀын гъаъас. Манчиле хъийгъа зы охъне, эйгьен джад дешын. Манчыс шир разӀоо-хъена. Яхшыы, дора йаӀхъ гивгъалас, шас шагъадаар тӀабал гъаъас. Цепба гьинбы гьивийхъаранбы са йивыс-хъа. КьаӀсинкьвее йивыс быкырба хабар гъааъана, джони шартыке. Йи-вын эйгьен: КьыӀлина пыралик гыр-гынбы йизди колгайк авуб гивийъар, гоонед бытагъбы гъадкьур-гьийхуӀр авайкӀананбы инсанар, манбы лап пи-син карбы воб, мана кьаӀсда орхъунее-йыр, зы вале разийба вобна...» Манва къайхъы мее, ширын гъуджум гъаа-ъана кьаӀсинкьбулхъа. Амма гьинкь-вее эйгьен: Ай шир, шы са шагъадыке хъидгӀын гъаъы, дора бес манисан-бышкед хъидгӀын гъаъас. МаӀхуӀб меб шир разӀоохъена кьаӀсинкьуни джуваббышылхъа. ЙаӀххъаӀ гьинбы-шыс хъызаахана аӀмаӀле, манчыныд эйгьен: Зы джегьил`ба вухъа йизди эй-сийс гыргыни ишее кумаг гъаъанний,

манке манкъвее зас йугун охъанасын карыд гьеленний, амма кьаӀс хъувхъа мее зас кар джад гьеле деш. Манчиле хъийгъа хъызаахана балкан. Манчы-ныд эйгьен: Зы джегьил`бананкьаӀ гыргын хев гъаххъас вуккека вухъа, йугун охъанасын карыд гьеле ыхъа. Амма кьаӀс хъувхъа мее, зы йизди ийессийс гьыӀсабее джаб дешда. Са-бара йаӀхъ абкӀын мее гьинбышыкӀле хайбышее кьаджыр къавджу, ман-чысыб хабар гъааъана джони шар-тына. Кьаджырыныд эйгьен: «Зы хайбышее аливахы вухъеейиб авчеер-шис зы уӀвахӀс вуккийкан, зы акваас-хъа хъаваалес ваӀхаӀ деш, йизын ба-лабыд ед`дена ахванбы...» Хьинеени балугъбышед манчыс джуваб хъелен: «Зы хьинее ыхъеейид, инсанар къар-махбышка зы аххъас чалышмышоо-хъе. Гыргыни гъаӀйванаршыс са ин-саныке вобна гичӀ. Лап югра эйхъе мана гъу орхъунее». КьаӀсинкьвее фыкыр гъааъана: Аман, дегъе йизда чараа къабтӀына, охъанас ыкканхъе охъне...» Сайыб кьаӀсинкьуна ул` хъа-вайлена чакьалылхъа. КьаӀсинкьвее эйгьен: «Ай шир, дора са чакӀалыкед хъидгӀын гъаъас, гооне дегъе вас ык-канан гъеъэ». Чакьалын эйгьен: Ай шир, дора бес закӀле гъаагве гъу нен-чена мани кьаӀсинкьвее къавуккы». Хъабы гьинбы эӀбачӀенбы джони ба-гъеехъа, гьивийхъаранбы. Шир ахъа иккевчӀу гъаагвана чина джига. Ча-кьалын экӀда акка итӀум гъаъан. Гоо-нед эйгьен: «Ай гъу алчакна шир, гъу гъаман югунне гъаъы кьаӀсинкьус, хъян илӀгъас гъу къавккуйхъа гора. Гивъуре дегъе йыгъни гафасее, вас хъяныд ады гьелесын, амма гъу де-гъе чолеехъа къавуккас деш. КьаӀсда шадхъа, чакьалыс джуна миннатда-рийвалла агъмыш гъавъу, айкӀанна хаахъа.

Урусни мизейле йыхъ - сумылхъа саакӀал гъавъуна - Шафига Бабаева.

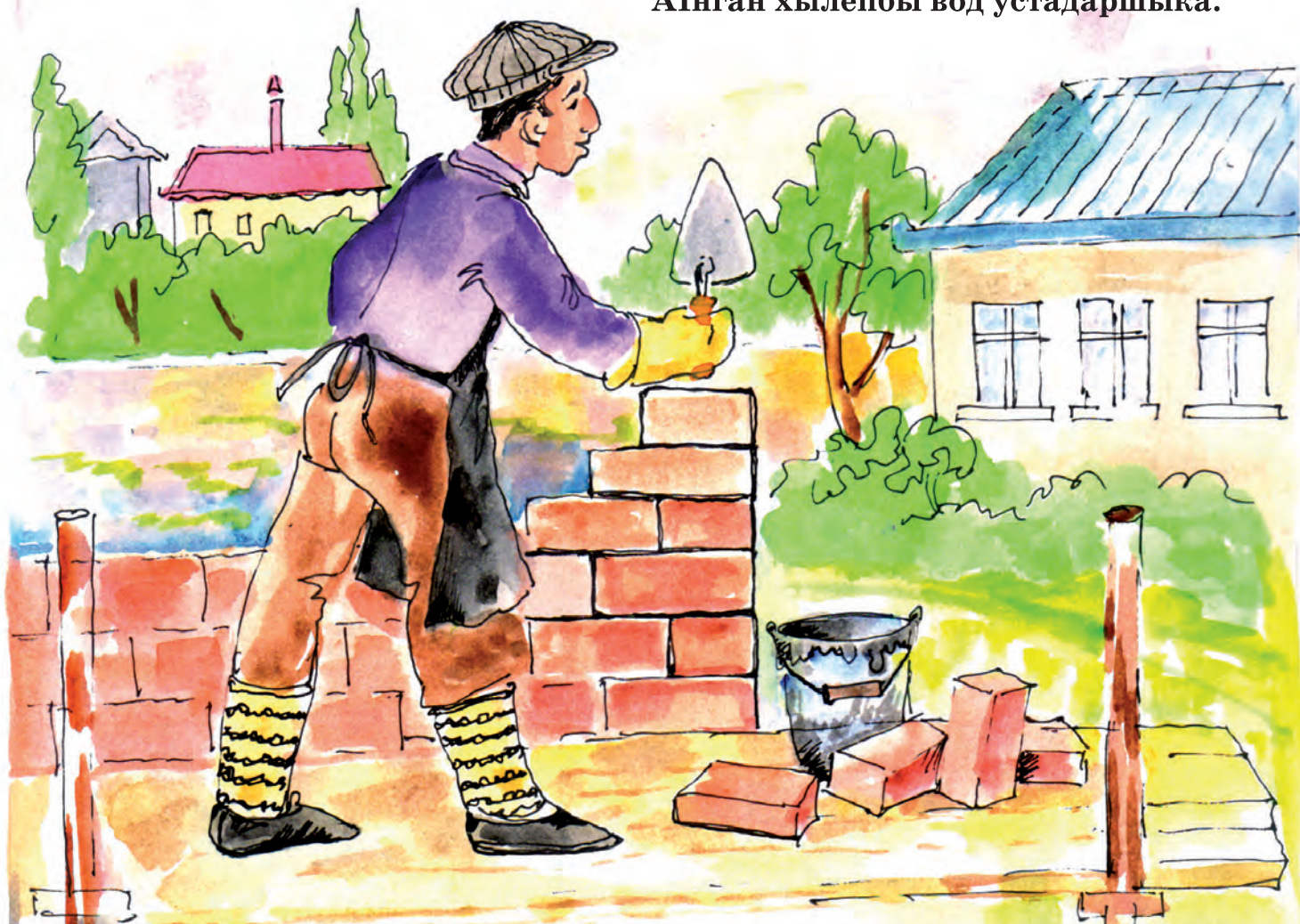

Алдуьраьтэмаь УСТАД

Уьуьваьвэьвэь

Миджагын, уфтанын хайбы аляга,
Йиссейни хайбышке цедынбы хъага,
Иляккына хаахъа гьаЙранур гъага,
Анган хылепбы вод устадаршыка.

Карпыч карпычылхъа вуджее гиххыйнкъаI,
ГичIу къырагъыле вудж иляккийнкъаI,
Ишыхъа иляккы, вудж гьаЙранхъайнкъаI,
ЙикI бышее тIетI ачмышехъе устадни.

Къайе къайел аахва асрбышка,
Устайн ду илгъече югни ишбышка.
Мыса алявый ацIан къалайке,
Къала едигар воб устадаршыке.

Дидей

Шахъа ворна югна дидей,
Гъамбаше шынкъааI арайле.
Вудж йишда уютуна дидей,
Шас пайбышка арайле.

Дидее югба иш гъааъана,
Чей илѳогъа симамварна.
Мыса джаб деш гаф къабатIа,
Шы хытI хъалеехъа алябатIа.

Йишда дидей миджагна вор,
Шы джусва гъачче габа.
Вудж йишди мее лап джар хъийккан,
Адийыр джус геер вор йиккан.

ШЕНЧЕ

САКЛАМ ГЪАЪЫ

Октай Джамалов

Летифни дек`кее майни вуза джунни багъыс хьянний гъеле. Манкъвее ЛетифыкIле эйгъен:

– Гаре, Летиф, гъу гъайняа иляккее, мебымбыше йишын хьян сакIал гъымаъаджын.

СикIынни вахтале дек` иляккана мед хьян менни суралхъавуд сакIал гъаъы. Дек`кее ЛетифыкIле эйгъен:

– Гаре, гъу гъайняа ола-ола няъа хьян менни суралхъа сакIал гъаъас гъассыр?

Летифее эйгъен:

– Гаре, гъу закIле гъайын джигга гъагу, шенбыше хьян шенче сакIал гъаъы.

ШЫНКЪААI АХВЕДЖЫН

Летифын сили ыкIар гийгъал. Дек`кее мана алдамышаъа-алдамышаъа силибы алхъаъани дохтурысхъа ыккекка. Дохтурысхъа ары мее, Летифын сили юг хъехъе.

КъоIдъэсди йыгъыл` мед сили ыкIар гийгъал. Летифее дек`кикIле эйгъен:

– Гаре, дядяй, дохтурыкIле эгъе, са йыгъна шынкъааI ахведжын.

ГЫРГЫНА БЕЙНЯВАВУР

Са вахтал` Летиф эрыкъеер теми-зьяъани заводее фегълений ишлеми-шехъе. Са йыгъыл` Летифее гъарай-гъаIширыка директорни кIабинетее эйгъен:

– Гаре, Шегид дайи, гъайняа – заводее гыргына бейнявавур, зы гъиняа ахвас деш.

Директорыс Летиф геерний ыккан. Манкъвее Летиф саакит гъаъасди мее эйгъен:

– Ай Летиф, гъайни заводее са зынайи гъу аIсас инсанар вобумбы. Агар шы гъиняа девхъее, шаваана бес гъин завод идаара гъаъас?

М.Ю. Лермонтов

 ТІУФАН

Къагдахъа тІуфан, гѣдхъан булутбы,
 Дерягъни мичлахни, диб дешди хааІаІд.
 ГІале купык сацийн ахтын далгъабы
 Сана-санче хъода, чини алрееІад.
 Къайебышди йыІкыаІл` кемер ивийІал,
 Йылдырымна гѣбхъан, илвийІар хоче.
 ТабийІатын хъаІджыІн бадал гъааІа гъаІл,
 Зыме ыІгъийкар деш кулле джигеенче.

Илѣрзулна, – эгье, хъаІйкыаІнее са кас –
 Мысайи дюн`йелхъа гуянмыш ыхъа,
 Гъакке къайейс хъидхъыр джун алрзу, гъавас,
 ЫІмырее гъамбаше са алдамышхъа?
 Гъамыд гыІхъийІалла, джан вааІанбышын
 Ййкархъее боІгътаннан кІаарын фыкырбы,
 Вуджееме илешце джан къайебышын,
 Йылдырымын хъинне геккахъее цІабы?

Гъувура! – алихъе, ялав – хайышда,
 ВукІлел` оо тІуфанын хъаледжын аваз;
 Зас гъиняаа нишына джаб кІыреехъа дешда,
 Васваса, аІахъе, деш йизда гъамбаз.

Урусни мизеле йыхъ-сумылхъа саакІал гъавзуна – Валегъ Гъамзат

ШитГейна Чабар

Тул'мара Керемова

Са вухъана, са девхъана са адейхъа шитГий вухъа. Са йыгъыл` шитГий адийсхъа хъабы эйгъен: «Адий, адий зас хъян ыккан». Адее манчикле эйгъе: «Гъувора гъашени ахтыни суванни йыкъаил` гол` вобна, манчеенче илэгъе». ШитГей аливахы, гъабкынголеенче хъянилэгъанивахтал` манчини къелик` тикан эта. Сабкылы` шитГей адийсхъа хъабы эйгъен: «Адий-адий, йизди къелик` тикан эту водун, ман алхъагъас ыккан. Адее манчыс джаваб хъеле: «Адийни улелле кар къежде деш водун, гъувоора утагъее истагъ гийгыр ворна, манкъыкле эгъе алхъаччева. ШитГей истагъыскъа утагъеехъа гъабкынтиканалхъайгъе, манчеб аккасхъа чини гъамбазаршысхъа авайклан. Гъабкын аккас шитГий иляакана, чини гъамбазарше тиканбы вод гъивага. Сабкылы хъаахъа хъабы истагъыке шен чини къелик` этуин тикан хъеххъа гивийгъал. Истагъее эйгъен ки, йиджее шени тиканыке гыней хъеджесва ца хъавгъу вод. Манче шитГейн эйгъе: «Не йизын тикан хъале, нейиб зы гынейна пиняк алябтас». Гъамахуиб шитГейн гынейна пиняк алябтлу авайклан.

Ал`гъааI, ал`гъааI са сувал` шитГийс са чобан хъызахха. Чобан, биняйл` гиъур, никнеехъа гыней дешва даварааршын гызгалеер кляты, охъанасий ылххъаI. ШитГей, ман кар къаджы, эйгъе: «Умойхъан ман гызгалеер, гъааня захъад гыней».

Чобан манчыле хаIрра шадхъа, шитГейке гыней аляатлу вуджеейид ойхъан, шитГисыд гъеле. КъоIлле йыгъна чобаныр, шитГиб никнее этлуини гынейка юмба тохоохъе. Гыней къатлуика сана шитГ гивийгъал чобаныке гыней хъеххъа, манчын эйгъе чобаныкIле: «Не йизын гыней хъале, нейиб зы югъна къарг алябтIас. Гъаманче чобаныке къарг алябтIы шитГ авайклан.

Ал`гъааI, ал`гъааI са хивеехъа гывийхъар. ШитГий иляка хивее даватбы вод гета, чисыд алмаIлеерий хуваабы вод гятIа. ШитГейн эйгъе: «Гъуджон шу гъаан кар, гимаатIа ман алмаIлеерий хуваабы, гъайня захъаб къарг вобна». Манче даватбышын эйсибы шадоохъе, алябтIы шитГейн гъувуна къарг, даватбышыс гёокIа. Даватбы кIятIас мее шитГиб одхъан илэгъа ширбаламыш воохъе, даватбышее гивъур вухъа. Даватбы кIятлуика сана шитГейин чина давара хъооххъа гивийгъал. ШитГейн эйгъе: «Нэ йизда давара хъавле нейир зы вушда истагъ аляртIас». Манче шитГейн истагъ аляртлу, авайклан. Ал`гъааI, ал`гъааI йалххъаI манчыс са йивыл` гиъур саз гетана алшукъ хъызахха. ШитГейн, алшукъын саз къабылхъа, эйгъе: «Гъайна истагъ вас йихъе, ман сазыд зас гъеле». Алшукъ, шадхъа, саз шитГейс гъуву, истагъыр аляртлу, айклан.

ШитГ, аляатлу сазыд, илхъевчу йивулхъа, саз гета маIный гъааа гивийгъал:

Тикан гъуу гыней алятІу,
Цынгыди сазым, цынгыди сазым.
Гыней гъуу, кьарг алябты,
Цынгыди сазым, цынгыди сазым.
Кьарг гъуу, истагъ аляртІу,
Цынгыди сазым, цынгыди сазым.
Истагъ гъуйву, саз алятІу,
Цынгыди сазым, цынгыди сазым.

Магъний гъавъу таамувхъа дешдий,
шитГиссе саз къаъаюдхъу, дарбадагъын
ыхъа, гъадкьур айкІан. ШитГиб вуччуд
дена аахвана.

Никлан ТлетГ

Алшувъ Сафар

Йишди хивни оони сурал' къунейгад,
Мавудж гьооли, ачмиш эйхьи Никлан тлетГ,
Са десте гозелер сабы саджигей,
Къоду ваке туччер гъаъа, Никлан тлетГ.

Гъу гьооли кIатлена чIараIна мавудж,
Цувыл` хъехьи, гёохъа валхъа хаIпба гудж,
ЗакIле ацIан тлетГбы водунбы ваIшни джур,
Зас ыкканан гъу джад водун, Никлан тлетГ.

Югни гумрагъ хош багъарыл` зы ыхъа,
Гъу эйгьи джад Сафар наъа саз дехъа,
Йыгъын эва гыргъыни ичейшил` гехъа,
Хина бендис джарга гъаъа, Никлан тлетГ.

ЧАРПАЙН КЪЫЛ

МУРАД САИД

Къыл вод, верыгъ хайбышееъаб,
Мысее къувойхар ювар.
Шаваана хъелес джаваб,
Нявхъа йишын ушахар?

Дамайке шаа гываага,
Илгъечу аддамаджбы.
Ромашкайн чийел джарга,
Гъоодахар чике таджбы.

Дафтарбы йикГел гьидхын,
Гъам китаббы, ручкабы.
Геед къимедже джон чапхын,
Хъады вод каникулбы.

Ед-деккис йикГел хъабы,
Гибгъылийнбы онаъа.
ГыIхъийъалла маа сабы,
Меб джо «балкан гъоохааъа».

Къулайкан къайхыI джо сент,
Хъавгъуна уджагъ хаIбна.
ГуIвхуI джо чолееъаб тент,
Авхъаб гебчына габа.

НаIсра ахвана дехъа,
Ед`-дек` джо гъары гъавъу.
ХъыхъайнкъаIд гъала эхъа,
Геб дагъамба джо савъу.

Човааршыни аIреенче
Вазына гибхы фанар.
ХаIм хъувхъа мее чолееенче
Хаахъа хъабы ушахар.

ХаIвук` сетIа сувабы,
АIрее чол баракатнан.
Нукънее сарват, чIалагбы,
Болба воб йишда Ватан.

Къыл хъады, чина пеше
Воб – шадавъий ушахар.
Авееке чис гъамбаше,
Тезе-тезе гъамбазар.

*Урусни мизеле йыхъ-сумылхъа
саакIал гъавъуна – Валегъ Гъамзат*

Са хивее, са хизане ыхана са мактабеехъа айкIанна гаде. Манкъухъад водий халтда гъар рангалын кыаламбы. Мани кыаламбышка гаде гъар йыгыс гыур джураба-джура шыкыл`бы цыцIаъа ыхъа. Гыргынчиле халтда мани гадейс халнебышын, хайбышын шыкыл`бы цыцIаъас ыккыйкан ыхъа. Манчыхъа гора лагарни рангал`на кыалам гыргынчиле экиба кыл`хъувхъа. Йыгыбышди са йыгыл`гаде кыаламбы хылехъа аляатIу, къеджен, мана лагарни рангал`на кыалам лап джаб кыл`воб хъувхъа, маниса кыаламбыше манчыле алхъалнабы вод гъаъа. Мани карале хатир аху, кыалам вушшеба лагар хъоохъена. Са йыгыл`гаде кыаламбы аляатIу, малгьаллеехъа гичIу шыкыл`бы цыцIаъа гийгьална. Гаде верыгъен тетIбышын шыкыл`бы цыцIаъанбы, амма кыинни кыаламын гыргын кар вушшеда лагар вод хъаъа. Манчике хъал вухъа гаде гына кыалам алябIы гьувоохъарна. МанчикIле эйгъен: «Ваке зас дегье кумаг дешуд, гьу дегье са очекван рангбы гьеле дешуд». Манса кыаламбыд саъы, гаде хаахъа хъарайлена. Эхъа хъехъе гийгьалан, сайыд кыаламын чилед алхъа эйгъен: «Яраб зы гъайни гьалшышееме хъуIвчес, дешхъе цIайееме гёохъанас?» Са таIгьаIрыка

гына ушахар гываагани къумык`авуб дюгул`оохъена. Айрайле сабара вахт абкIынийле хъийгъа, мани джигеехъа са кыинна шитI хъавайле, манчыс хъян илгъас ыккан ыхъа, амма гъавабы лап джад кьуIмада ыхъайхъа гора хъянбы деший. Ман кар кыаламыкIле къаджы, экиба хъабы мааъаб хъинени голена шыкыл`цыцIааъана, сайыд мани голеехъа хъян хъадайле, гыргын шит`яар сады хъян илгёгъа гийгьал: «Чив-чиво, Чив-чиво». Манбы кыаламыкIле сагьолва эйгъен кал`мабы ыхъа. Са шитIейн гына кыалам алябIы, чини аквеехъа хъавайлена. Са йыгыл`шитIейн балабышыс охъанасын кар гьелени вахтал`мана кыалам чийелхъа кьооохъана. Мани вахтал`манче са джаван малгьнийбы ойкIанна гаде ал`гъаал ыхъа. Манкъвее йикIеенче джуваббы эйгъе, амма окIанасын кар хыле ыхъа деш. Сайыб мана кыинна кыалам мани джаванысхъа гёохъана. АлябIы кыалам кал`мабы ойкIан гийгьарна. Гыргын йикIелхъа хъадыин джуваббы одкIун мана кыаламыб джигеехъа гивхъу, хаахъа айкIанна. МалхуIб мани кыинни кыаламна ыIмыIр меб хылий хъоохъена....

Урусни мизейле йыхъ-сумылхъа саакIал гъавгуна-Шафига Бабаева.

Дюнйе ушажаршыни улэка

Чоджее йичейк! Ле писин джуваб увгъува, едис манкъус джазаа гъааъас вуккийкын. Э! Да гадее эйгъен:

– Еди, захъад тахсир дешын. Тахсиркар гъа! рфбы водунбы, джуваббы манчике къурмышаъа. Манбы гыргыда лугъатеенче дагъааъас ыккан.

Сакъа! сдакъоншукечмишхъабастураъанкъа! Османеэ эйгъен:

– Еди, манкъун хылепбы бастур гъидяаъас ихъес дишде?

Зы манбы зас аляат! ас ыккан.

– Вас хъик! уйни инсанын хылепбы нишисынбына?

Ед` хъа! лламышеехъена.

– Гыргыни къоншыбыше эйгъе вод: манкъухъад к! ынягъа! йн хылепбы вод. Бес к! ынягъа! бастурааъас ээхъейе? Сихнарерше някъв гъит! ибхы манбы алхъишщесынбы...

Шамилеэ эйгъен:

– Дидей, зы йыгъни а! ма! лейс чешмабы алишщу.

– Нишисынбына а! ма! лейс чешмабы?

Дидеэ хъийг! анан.

– Гъавасре мана чилебъалхъа ивийкреджын, дешхъее гъу мана гъамбаше салбаныке воб гъоот! ал.

Мич! еер Муса ник! еенче сугъоцу едике хъийг! анан:

– Еди, вак! ле ха! мде къалирхъуйнкъа! йизын няк! къаджийнне?

– Деъэш бала. На! ху! дын няк! не къаджы?

– Вас гъа! ма! ху! д йугда вод ыхъа! Няъас увгъее ц! ерра гъу зака сана къилеехъа, хъийгъа йичейсхъа ийеек! ан. Къийна йизын няк! бы гыргыда мул`тик! бы ыхъа.

ЕДНИ МИЗЕЙНА ХЪОШЦЕ АЛШОРБА

ГьаІрфбы – Ц ц, ЦІ цІ, Ч ч

Ц ц

Чапына форма – **Ц ц**
Языйна форма – **Ц ц**
ГьаІрфын ду – [**цы**]
ХъаІбхъий – [**ц**]

Циций [циций]

ЦІ цІ

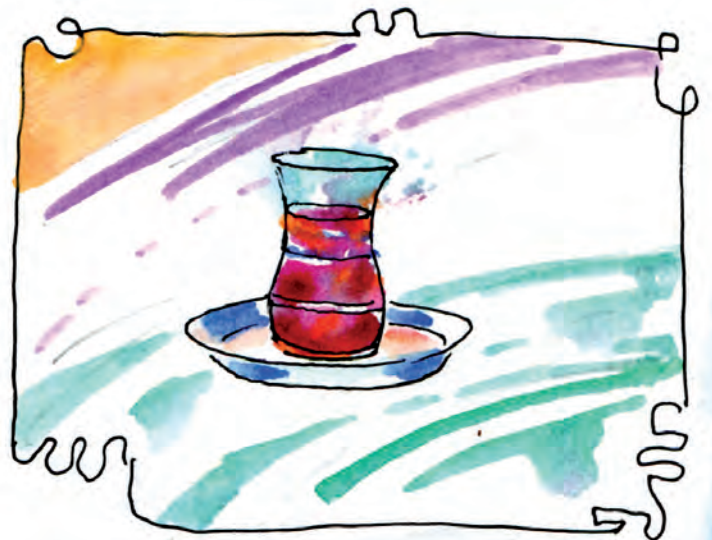
Чапына форма – **ЦІ цІ**
Языйна форма – **ЦІ цІ**
ГьаІрфын ду – [**цІы**]
ХъаІбхъий – [**цІ**]

ЦІа [цІа]

Ч ч

Чапына форма – **Ч ч**
Языйна форма – **Ч ч**
ГьаІрфын ду – [**че**]
ХъаІбхъий – [**ч**]

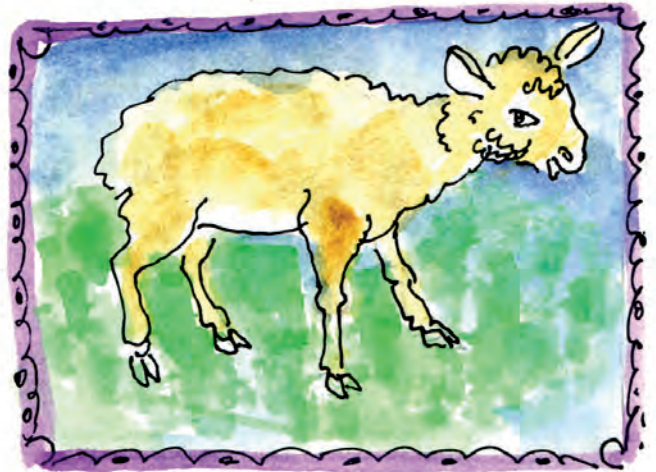
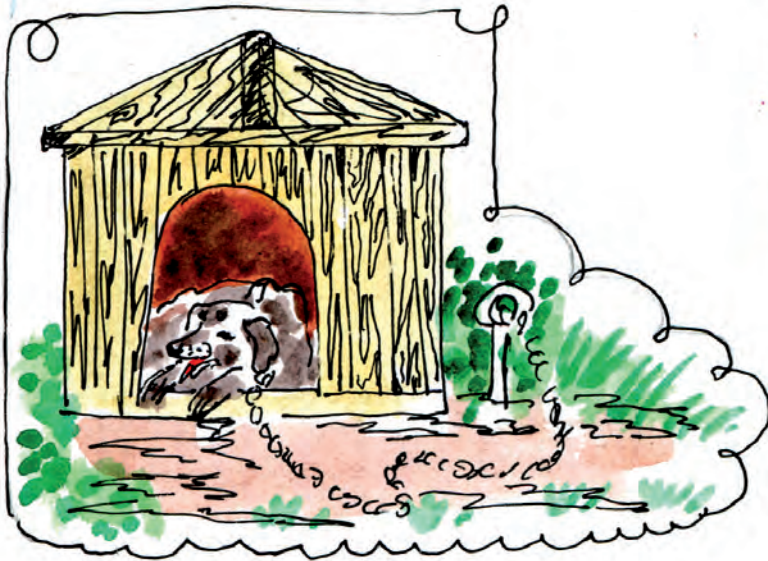
Чей [чей]

ТАПМАТДЖЕБЫ

Сенее кьони йаххъее кьаркьв ба-
дал гьаьа,
Гьамбашеб кьаркьвук авуб йеше-
миш воохье.

Магьаиллее са хав вод,
Чина эйси зинджирее воб.

Хылийн кьырыбы,
Кьываина члар,
Кьооклал-кьооклал
Абаджур оохьан.

Мыссыбананкьаг гьоогла,
Тохбананкьаг Гагьшаг гьаьа,
Гьыргьыни ушаршыс няк гьооле.

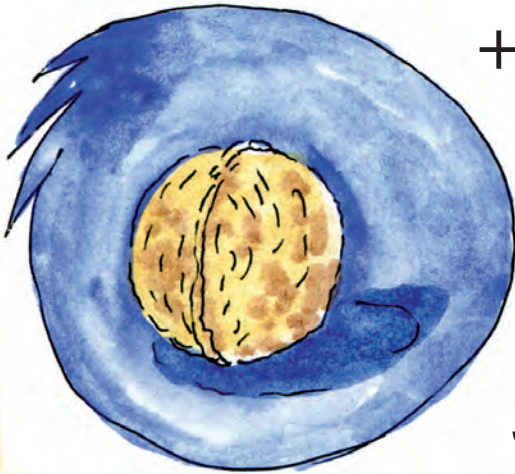
Рабасы

Бар +

+ кІан

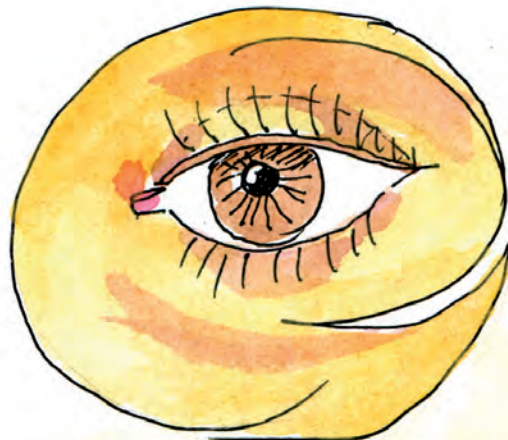

+ калай

Жур +

Бабеч +

	1	2	3	4	5
1					
2					
3					
4					
5					

ООГЪАНЧЕ АВХЪА:

- 1.КIашыка ыIхийхаIн кар.
- 2.Балкан балканни кIане автIулее, рангбы бадал дехъееыд хасятбы наIхуIдна хъехъе.
- 3.Галека эйгъен кар.
4. Ичийн ду.
- 5.ХаIйбышее алеедхы ааIн объектбы аххъаххъан кар.

СОЛУЛЕ САГЪЫЛХЪА:

- 1.Ираныл` ыхъана шагъ-Агъа МаIгъаммаIд шагъ...
- 2.Энке ваIгъший хъинен балугъ.
- 3.Гадейн ду.
- 4.Дагъыстанее хив.
- 5.Йидж гъавъу, ушахар къалаяъа.

Соколёнок

Лачын

3/2016

май - июнь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель :
Правительство Республики Дагестан.

Журнал зарегистрирован федеральной службой по надзору в сфере связи и массовых коммуникаций.
Регистр.номер ПИН№ТУ5-0027 от 21 мая 2009 г.

Издается с января 2009 г.

Главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:
Т. Зургалова (отв. секретарь)
В. Гамзаев (редактор)
Ш. Бабаева
А. Исмаилов (зам. гл. редактора)
Н. Исаев
Ш. Дабузов
А. Дадашев
Х. Назирова
Аб. Омаров
К. Омаханов

Худ. редактор З. Даганов
Тех.редактор Т. Лузина
Художник номера М. Муталибов
Фотография обложки З. Даганов

Дата выхода в свет 27.06.2016г.
Тираж 211 экз.
Заказ № 86

Типография: ООО «Издательство «Феникс пресс».
Адрес типографии: 367018, РД,
г. Махачкала ул. Петра I, 61

Редакция и издатель: Государственное бюджетное учреждение Республики Дагестан «Редакция республиканских литературных журналов «Соколенок» и «Литературный Дагестан»

Адрес редакции и издателя: 367025,
РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Цахурский язык.

Индекс: на год - 78438,
на полугодие - 73888.

Цена свободная